Григорьев А. К.В. Иванов – поэт, художник / А. Григорьев
// Ялав. – 1965. - № 5. – С. 26-30.

К. В. ИВАНОВ—

Чăн-чăн искусствă çыннисен пултарулăхĕ яланах нумай енлĕ. Паха сăвăсем çырма пĕлекен çын музыкăна юратмасăр пултараймасть, музыкăпа туслашнă чĕре сăрсен илемлĕхне курмасăр юлас çук. Урăхла мĕнле пултăр-ха! Кашни искусствă этем чун-чĕрине, халăх пурнăçне, çутçанталăк ырлăхне хăйне евĕрлĕ, хăй пултарнă таран анлă уçса парать, пĕр искусствă тума пултарайманнине тепри тăвать.

Пурнăç пуянлăхне кĕтесрен, пĕр енчен çеç уçса парсан, искусствă хăйĕн тулли пĕлтерĕшне çухатать, художник ĕçĕ халăха тивĕçтерми пулать. Халăх интересĕсене хӳтĕлекен искусствă çыннисем пурнăçа талккишпех юратса ытамласшăн. Ун пек ытамлама вара тĕрлĕрен искусствăна ăнланса-юратса ĕçлеме пултарни кирлĕ. Çавăнпа ĕнтĕ пултарулăх çыннисемшĕн мĕн ĕмĕртенпех пĕр-пĕр искусствă «хĕсĕклĕхĕнче» çеç пăчăхса ларни — ют япала. Авалхи Грецире пурăннă Фидий архитектор картинăсем ӳкернĕ, скульптурăсем касса тунă, сăвă çырнă, чаплă юрланă. Италире Возрождени вăхăтĕнче пурăннă Леонардо да Винчи, Микеланджело, Рафаэль художниксем кашни искусствăрах çынсене нумай ĕмĕрсем хушши тĕлĕнтермелле паха ĕçсем тунă. Вăтам ĕмĕрсенчи Японире пурăннă Хокусай художник хăй çырнă кĕнекесене хăех ӳкерчĕксемпе илемлетнĕ. И. Е. Репин, вырăссен аслă художникĕ, «Инçетри çывăхлăх» ятлă чаплă кĕнеке çырса хăварнă. Ф. И. Шаляпин юрăçă вара кĕнеке те çырнă, портретсем те ӳкернĕ, декорацисем те сăрланă, скульптурăсем те тунă. Çавăн йышши нумай енлĕ пултарулăхлă çынсен ушкăнне чăваш литературин классикĕ К. В. Иванов та кĕрет.

К. В. Ивановăн «Нарспи» поэмипе ытти сăввисене пирĕн çĕршывра çеç мар, ют çĕршывсенче те пĕлеççĕ ĕнтĕ. Вăл учитель ĕçне ăста тунине те пирĕн паллă педагогсемпе литературоведсем тĕпчесе пĕлнĕ, хулăм кĕнекесенче çырса кăтартнă. Поэтăн музыкă туйăмлăхĕ пысăк пулни çинчен те тĕрлĕрен аса илӳ авторĕсем иккĕленмелле мар çирĕплетсе калаççĕ. Вăлах сĕтел-пукан таврашне те чăн-чăн художникăн çеç пулакан илемлĕх туйăмĕпе ăсталанă. Чăваш калашле, аллиури ытла та çыпăçуллă пулнă унăн! Çаврăнăçусăр ală йывăç татăкĕсенчен çеç пичетлемелли машинкă тума пултараяс çук. Унпа пĕрлех вăл илемлĕ фотографи ĕçне кăмăлланă, нумай фотоӳкерчĕксем туса хăварнă. Юлашкинчен, пире уйрăмах поэт кĕнеке илемлетмелли ӳкерчĕксем тума, çуллă сăрсемпе е кăмрăкпа портретсем тата декорацисем ӳкерме пултарни интереслентерет. К. В. Иванов Петербургри художествă Академине вĕренме кĕме ĕмĕтленнĕ. Унăн пурнăçĕ вăхăтсăр татăлман пулсан, вăл унпа пĕр çулта çуралнă халь Чăваш АССР халăх художникĕ ятне илме тивĕçлĕ пулнă М. С. Спиридоновпа е А. А. Кокель профессорпа танлашма пултармалла чаплă художник пулĕччĕ-и, тен? Çав чăваш ачисем ун чухне Академире вĕренни çинчен аслă поэт лайăх пĕлнĕ [illegible]-кен.

К. В. Иванов халăхсемшĕн тĕрме пулса тăнă Раççейре, патша правительстви ним вырăнне хумасăр хĕсĕрленĕ чăваш çыннисем хушшинче çуралса ÿснĕ. Кунта тĕнчери культурăпа анлăн паллашма мар, пули-пулми вулама-çырма пĕлесси те сайра пулнă-ха. Чăваш кĕнекине ĕне çинĕ тесе ĕнентерме тăрăшнă пирĕн асаттесене, анчах вĕсем çав кĕнекене чăннипех кам çинине аванах пĕлнĕ, ăна хăйсен аллине илес тесе, çĕршыври халăхсемпе пĕрле 1905—07 çулсенчи революцие çĕкленнĕ. Шăпах çав революци поэт пултарулăхне аталантармалли майсем уçса панă. Революци хумĕпе çĕкленнĕ поэт тăван халăх пурнăçне тĕпченĕ, ăна пĕтĕм тĕнче культурипе çыхăнтарса хакласшăн пулнă. Вăл мĕн ÿкерсе хăварни пĕтĕмпех тĕнчери чаплă реалист-художниксен пултарулăхĕнчен вĕренсе пынинчен, ăна тăван халăх пултарулăхĕпе çыхăнтарма тăрăшнинчен килнĕ.

Аслă поэт тунă ÿкерчĕксене вăл çырнă сăвăсемпе танлаштарма кирлĕ мар, ÿкерчĕксенче вăл пусмăрлăха питлекен, ирĕклĕхе чĕнекен сюжетсем шыраман. Ÿкерессе те вырăссен пĕрремĕш революцине пусарнă хыççăн ытларах ÿкернĕ. Çав вăхăтра унăн чĕлхине те, алли-урине те тăлласа лартнă пекех пулнă. Учительте ĕçленĕ май вăл букварь валли ÿкерчĕксем тунă, çав ÿкерчĕксенче ăна çутçанталăка пăхса тĕпчесси интереслентернĕ, ачасен чĕрисенче вăл тĕпчевлĕх туртăмне хускатма тăрăшнă. Ÿкерме ăста пулнă пулин те, К. В. Иванов художник ĕçне профессилле ятарласа вĕренмен, çавăнпа ĕнтĕ вăл каярахпа хăй тĕллĕнех çынсене, çутçанталăка, тискер кайăксене, килти выльăхсене сăнран пăхса ÿкернĕ, кашни ÿкерчĕке епле пулин те ăста тума вĕренес тесе тăрăшнă. Çапла вĕренмелле ÿкернине эпир вырăсла «академическая штудия» тетпĕр. Çав штуди-ÿкерчĕксем тăрăх эпир аслă поэт художник ĕçне чăнласах вĕренме пуçланине, тăван халăх пурнăçне сăнаса пысăк произведенисемех çырма ĕмĕтленнине куратпăр. Тата çакна каламалла: поэтăн художествăлла пултарулăхне вăл алăпа ÿкернĕ произведенисем тăрăх çеç

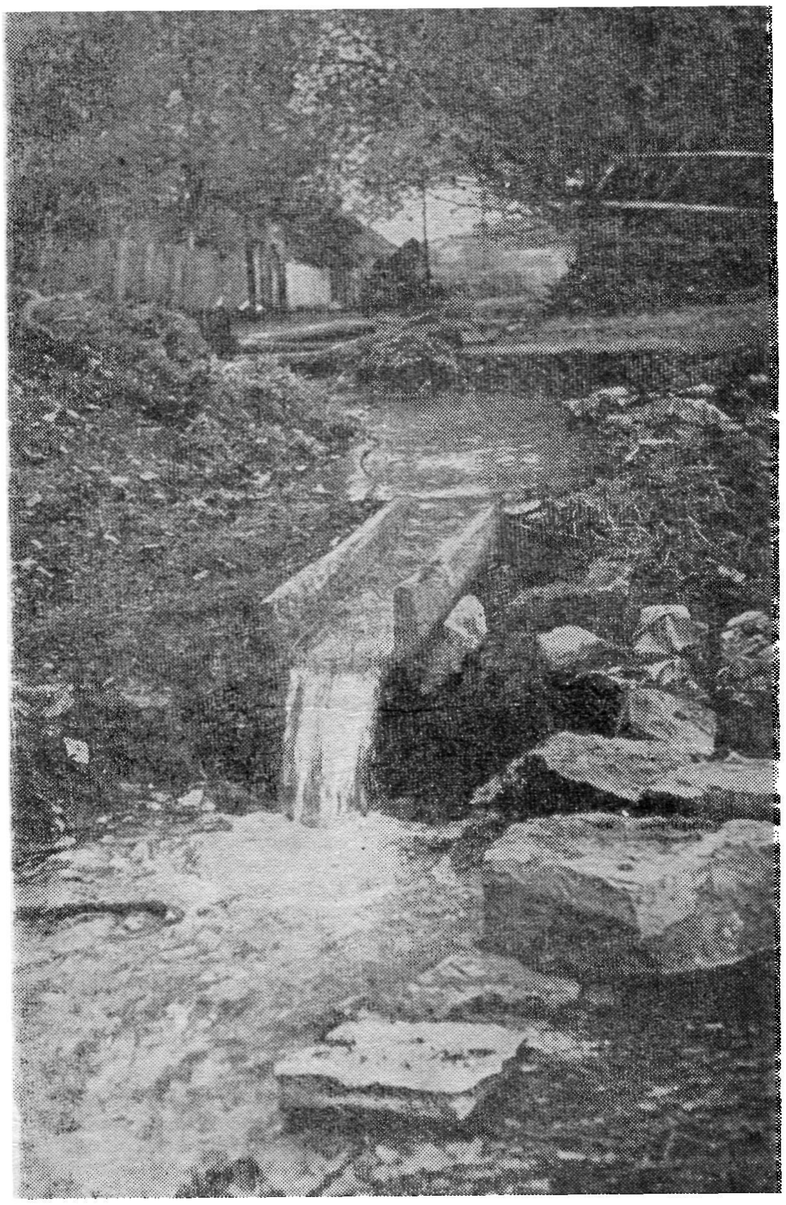

«Шăнкăртатса шыв юхать
Çÿлĕ валак умĕнче...»

хакламалла мар, унăн таланчĕ пысăк пулнине вăл тунă фотоÿкерчĕксем те аван уçса параççĕ.

К. В. Ивановăн пурнăçĕпе пултарулăхне тĕпчеме пухнă материалсем хушшинче шăпах çав фотоÿкерчĕксем паха шутланаççĕ. Вăл хăйне хăех ÿкерме пултарнă. Акă, пĕр ÿкерчĕкĕ. Художник пÿлĕмĕ. Хитрелетсе тунă çирĕп те сарлака сĕтел çинче хаçатсем, лампă пур. Стенасем çинче Рафаэль ÿкернĕ «Сикстинская мадонна» (Ватиканти Сикст папа хушнипе ÿкернĕ турă амăшĕ, тĕнчери искусствăра ача амăшне сăнарласа тунă чи паллă произведенисенчен пĕри), Леонардо да Винчи ÿкернĕ «Монна Лиза Джоконда» (темĕнле чаплă вăрттăнлăха пытарса ытарлăн кулса ларакан хитре хĕрарăм портречĕ), А. А. Иванов ÿкернĕ «Явление Христа народу» (Христос халăха çăлма килни. Картинине лайăхах уйăрса илме çук, çавах пулĕ тетпĕр) ятлă картинăсен репродукцийĕсем тата авалхи Грецире тунă Афродита (илемлĕхпе юрату турри, чипер хĕрарăм) скульптурин пуç-пайĕ çакăнса тăраççĕ. Кунтах пирĕн поэт хăйĕн шăллĕне Квинтилиана пăхса кăранташпа тунă ÿкерчĕк пур. Сĕтел хушшинче поэт шăллĕпе пĕрле ларать, вĕсем темĕн çинчен хĕрсе кайсах калаçни сисĕнет. Çак пĕр ÿкерчĕке курнипех К. В. Иванов мĕнле ĕмĕтсемпе, мĕнле шухăш-кăмăлпа пурăннине, камран вĕренсе пынине, искусствă ĕçне мĕнле виçепе виçсе хакланине чылай пĕлме пулать.

Пурнăç кансĕр пулнă пулин те, К. В. Иванов хуйхăрса ларман, шанчăка çухатман, тĕнчери искусствăра паллă йĕр хăварнă çынсен пултарулăхне курса хавхаланнă, тăван халăх культурине, каларăмăр ĕнтĕ, пĕтĕм тĕнчери паха культурăпа пĕрлештерсе пуянлатасшăн пулнă. Тем тери хăрушă вăхăтра та вăл хăй каланине — «Çакă çутă тĕнчере вăйли çук та этемрен» тенине — çирĕп ĕненнĕ. Вăл этемлĕхĕн чун-чĕре илемлĕхне юратнă, халăх телейĕшĕн хăйсен пурнăçне шеллемен çынсен сăнарĕсене кашни чăваш курма пултартăр тесе тăрăшнă. Çапла ĕнтĕ, К. В. Иванов пÿлĕмĕнче Рафаэль, Леонардо да Винчи, А. А. Иванов ÿкернĕ картинăсен репродукцийĕсем тата Афродита сăн-скульптури çакăнса тăни ăнсăртран пулнă япала мар темелле. Авалхи Грецире хĕрарăмсен илемлĕхĕпе юрату ырлăхĕ яланах Афродита сăнарĕпе çыхăннă, унăн илемĕ каярахпа пĕтĕм тĕнчери художниксене хавхалантарнă. Джоконда сăнарĕ те ĕмĕр сÿнми телей пĕлтерĕшлĕ пулса тăнă. Кам пĕлет, аслă поэт хăйĕн сÿнми сăввисене çырнă чухне Афродитăпа Джоконда илемне те аса илнĕ-и, тен?

А. А. Иванов картининче вара халăха ирĕклĕхе кăларма килекен Христос сăнарне тÿрремĕнех ÿкерсе кăтартнă. Картинă авторĕ çав произведение çирĕм çул ытла тунă, ĕçленĕ май, тахçан турра хытă ĕненнĕскер, чиркÿ вĕ-

К. В. Иванов çуралнă Слакпуç ялĕнче поэта хисеплесе лартнă палăк умĕнче — яланах чĕрĕ чечексем.

ПОЭТ, ХУДОЖНИК

Слакпуçĕнчи К. В. Иванов музей çурчĕн директорĕ П. Кудряшов.

рентнине сирсе пăрахнă, турра ĕненми пулнă, Хĕвеланăç Европăри революцисене (1830, 1848 çулсем) хавасланса саламланă, ун чухне Лондонра пурăннă А. И. Герценпа çыхăннă, хăйĕн картинине те вара пулас революци çинчен шухăшласа, тăван Раççейре те ирĕклĕх çитессе кĕтсе çырнă. Çав ирĕклĕхе вырăссен аслă художникĕ Христос сăнарĕ урлă çеç кăтартнă пулин те, ирĕклĕх çинчен калакан чаплă произведени чăваш ачин пўлĕмĕнче çакăнса тăни пирĕн поэт картинă шухăшне тĕрĕс ăнланнине тата çав шухăшпа хавхаланнине кăтартать.

Куратпăр ĕнтĕ, К. В. Иванов хăйĕн пурнăçĕ çинчен хăех фотоўкерчĕк чĕлхипе каласа панă. Çав ўкерчĕк унăн эстетикăлла ăнланăвне, шухăш-кăмăлне татса паракан хăйне евĕрлĕ «çăра уççи» пулса тăрать.

Калаçма меллĕрех пултăр тесен, К. В. Иванов ўкернĕ произведенисене çакăн йышши ушкăнсене пĕрлештерме пулать: сăнран пăхса кăранташпа, кăмрăкпа е ытти материалсемпе тунă ўкерчĕксем, çуллă сăрăсемпе ўкернĕ портретсем, букваре илемлетме тушьпа тата перопа тунă ўкерчĕксем тата ыт. те. Унпа пĕрлех поэт тунă фотоўкерчĕксене те асăрхамасăр иртмелле мар.

Кăранташпа, кăмрăкпа е ытти материалсемпе тунă ўкерчĕксем хушшинче пуринчен ытларах портретсем тĕл пулаççĕ. Пĕррехинче çеç поэт çынна пĕтĕм кĕлеткипех ўкерет. Ку вăл — унăн *дневникĕнче перопа* тунă ўкерчĕк. К. В. Иванов кунта тĕрĕ тĕрлеме ларнă чăваш хĕрне ўкерсе кăтартнă. Хĕр пирĕн еннелле хăяккăн çаврăнса ларнă, унăн пичĕ айккинчен кăшт çеç курăнать. Çакна тума вăл нумаях тăрăшман, мĕн курнине çирĕп те ăста алăпа темиçе йĕрпех ўкерсе хунă. Çак пĕчĕк ўкерчĕкре вăл Нарспи пекех таса чунлă хĕре сăнарласа кăтартнă.

Ытти ўкерчĕксенче эпир çынсен *пуçĕсене* çеç куратпăр. Ку вăл поэт ўкерме çăмăлрах меллсем шыранине пĕлтермест. Çын пуçне-сăнне пĕрре пăхсах ĕненмелле тума, унăн шухăш-кăмăлне, туйăм-сисĕмне, чун-чĕре уйрăмлăхĕпе илемлĕхне уçса пама тăрăшни вăл художник хăйĕн тĕллевне кăткăслатни пулать. Çав кăткăс задачăна К. В. Иванов чылай ăста татса парать.

«Анне» ўкерчĕкре поэт кăшт çеç хĕстерсе пăхакан пысăк та ăслă куçлă вăтам çулсенчи хĕрарăма сăнарласа кăтартнă. Хĕрарăм тутăрне малалла ярса туртса çыхнă, тутине чăпăрт çыртнă. Сăмса *патĕнчен тути патне тăсăлнă* ўт хуçланки те вăл çирĕп те вĕри характерлă çын пулнине кăтартать. Çав вăхăтрах автор пĕтĕм ўкерчĕке çемçе те кăпăшка йĕрсемпе ўкерме тăрăшнă, йĕрĕсем вара çиелтен пăхсан хаяр курăнакан çын чĕри-чунĕ çемçе те кăмăллă пулнине ĕнентереççĕ. Куç умне нумай хуйхă-суйхă тўсекен ача амăшĕн тертĕ те пуç тайса тав тума тивĕçлĕ пурнăçĕ тухса тăрать. Ўкерчĕке вара *ирĕксĕрех кашни çĕршыврах* авалтан мухтаса ўкернĕ амăшсен сăнарĕсемпе танлаштарас килет.

1911 çулхи октябрĕн 12-мĕшĕнче поэт хăйĕн ашшĕн портретне ўкернĕ. Ăна вăл кăшт çеç аяккалла пăхтарса лартнă. Кашни ўкерчĕкри пекех, кунта пуç йĕри-таври нимĕнле япала та çук, вĕсене художник юриех, çын сăнне тўрремĕн пăхма ан кансĕрлеччĕр тесе, ўкермесĕр хăварнă. Вăйпитти арçын. Çўçне икĕ еннелле ярса яп-яка туранă. Çамки чылай сарлака та çўллĕ, пуçĕ кукшалана пуçланă. Кăшт çеç курпунĕ палăракан тўрĕ те сарлака сăмса. Тирпейлесе касса тăракан мăйăх, кĕске те çăра хура сухал, пуç шăмми çумне лăпчăнса тăракан хăлха. Кунта çын пуçĕн кашни пайнех К. В. Иванов тимлĕн пăхса ўкернĕ, çын характерне уçса пама кирлĕ пĕр япалана та асăрхамасăр хăварас мар тесе тăрăшнă. Çапла вара, хут çине сăмах ваклама юратсах кайман ĕçчен хресчен сăнарĕ тухса тăнă. Йăваш вăл, анчах çын умĕнче хăй ятне яман. Чăваш çыннин йăвашлăхне поэт каллех çăмăллăн, лĕпĕш çунатти пек çемçе те кăпăшка «вĕççе» пыракан йĕрсемпе уçса панă.

Тепĕр ўкерчĕкре пирĕн поэт *ватах мар арçына сăнарласа* кăтартнă. Вăл тĕрленĕ кĕпепе пиншак тăхăннă. Куçĕсем хĕсĕк те чалăш, пĕр-пĕрин патнелле «ўпĕнсе» тăраççĕ. Тути пĕр еннелле пăрăннă. Çапла ўкернине пула çын сăн-сăпачĕ чăн-чăн пурнăçри пекех чĕррĕн курăнса каять, йăваш та уçă кăмăллă çынпа пĕрле савăнас килет.

Юлашки ўкерчĕкре те, ытти хăш-пĕр ўкерчĕксенче те К. В. Иванов çын пуçĕсен йĕри-тавралăхне, хут тĕсĕ хăйне уйрăм курăнса ан кансĕрлетĕр тесе, хăйне евĕрлĕ йĕрсем (штрихсем) туса сăрласа хурать. Вăл ўкерме хăнăхнă *«йăла» çакăн пек:* юнашар пĕр майлă выртакан йĕрсем сулахайран-çўлтен сылтăмалла аялалла пыраççĕ, ытти йĕрсем вĕсене хĕреслĕ выртаççĕ. Хăшпĕр йĕрсене ўкерчĕк хĕррисенче автор пĕр енчен кăшт кукăртса хурать, çав йĕрсемпе вăл ўкерчĕкĕн куç куракан чикки çак вырăнта вĕçленме кирлине палăртать. Çапла йĕрлесси-штрихласси вăл — академилле ўкерес йăла. Чĕмпĕрте ўкерме вĕрентнĕ учительсем хушшинче Петербургри Академирен вĕренсе тухнă художниксем ĕçлени е çав Академирен вĕренсе тухнă çынсем йĕркеленĕ тĕрлĕрен училищĕсемпе шкулсенче вĕреннĕ çынсем пулни паллах. Çавăн йышши учительсем хушшинче Н. Ф. Некрасов художнике асăнаççĕ. Ахаллĕн К. В. Иванов, çав шкулсенче ... вĕренмен çын, Академи «вăрттăнлăхĕсене» пĕлес çук.

Анчах çапла штрихласси ... пирĕн ĕмĕр пуçламăшĕнче ... чăн пурнăç чĕрĕлĕхне сăнар... пама кансĕрлекен хытса ... академилле май пулнă. ... поэтăн çапла майпа йĕрлесе ... ўкерчĕкĕсенче пурнăç илемĕ ... халтарах. Вăл тĕрлĕрен йăла-... кесене пăхăнмасăр, çынсене ... ремĕнех сăнран пăхса тунă ... чĕксем нумай хут пахарах. ... пурнăç тем тери паха йăлас... чен те чаплăрах çав.

Тепĕр енчен, çав ўкерчĕк... автора хăйне çеç кирлĕ япала... пулман-тăр. Ачасене ўкерме ... рентнĕскер, вăл çавăн йышши ... ўкерчĕксене хăйĕн вĕрене... сене кăтартнах ĕнтĕ. Вĕсем ... хăйсене евĕрлĕ нагляднăй пособисем пулма пултарнă. Çав... йышши пособисенче автор ... ĕçленин вăрттăнлăхĕсене ... *рах курăнмалла* туса пани ... пулнă. Çапла тунă чухне худо... ник хăйне хăй чарса ĕçлет, ... чĕксен çăмăллăхĕпе чĕрĕ... çавна пула яланах чакать.

Çавăн пек пособисем ... хурса тума пултарнă ўкерчĕ... хушшинче çуллă сăрсемпе ... сем те пур. Сăмахран, йытă ... ўкерчĕк. Ăна автор сăнран ... е ытти художниксен картин... пăхса тунă-ши — халь калама ... вăр, мĕнле туни пирĕншĕн ... кирли те мар. Пире ытлара... тор хаярланса çитнипе ... карса пăрахнă йытă пуçне ... мине тĕпчесе вĕренес ... ўкерни интереслентерет. ... шăртланса кайнă çăма та ... пырса тулнă пĕчĕк çавра ... те, шăлсем тĕрлĕрен пул... сăнаса ўкерет, хăй мĕнле ... нин йĕрĕсене пăтраштар... пачах урăхла — киçтĕк ăста ... ле пырса сĕрĕнни куракан... кашнинчех уçăмлă та ăнлан... пултăр тесе тăрăшать. Çапла ... лăласа туни ку хутĕнче ... кĕн сăнарлă илемлĕхне ... масть, вăйлатать çеç, пире те ... дожник ĕçне вĕренме-хутш... хистет.

К. В. Иванов çапла вĕрен... туса ўкерни портретла ... денисенче те сисĕнет. Анчах ... вопиçре поэт хăйне ирĕкре... калать, академилле живопис... ли-йĕркисене, хăйне ... «схемăсене» пăхăнсах ...

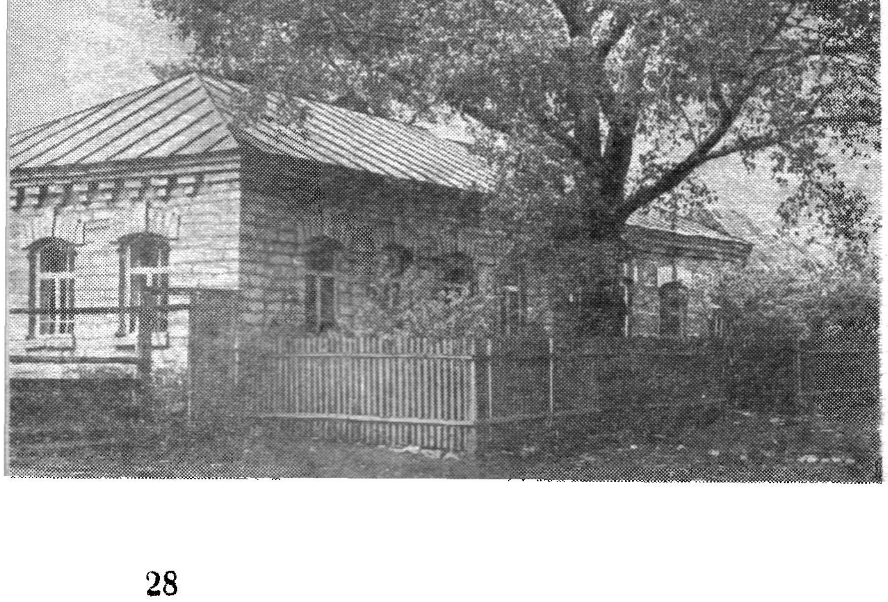

сынсен кăмăл-туйăмне асра уççа пама кансĕрлекен анатоми виçи-йĕркине пулин те, юриех сирсе пăрать, çапла вара, кашни ÿкерчĕкне хăйне евĕрлĕ сăнарлă пулма тесе тăрăшать. К. В. Ивановăн вĕренмелле ÿкерессисем вăл пурне ним шухăшламасăр сăрласа тултарасси мар, унсăр унпа уншăн яланах — творчествăлла ĕç, ăслав процесĕ.

тĕлĕшпе «Старик портречĕ», «Старăм портречĕ», «Н. В. Никифоров портречĕ» хăйсене евĕрлĕ тĕслĕх пулма пултараççĕ. Çак портретне те нумай вăхăт пăхмасăр, вĕсене вĕçне çитиех илтеймен. Çавăнпа та кунта художникăн ĕç меслечĕ, ăçтан мĕнрен пуçласа мĕнле ĕçлени аванах курăнать. Старикне вăл шурă кĕрепе хура карттус тăхăнтартса ÿкернĕ. Пичĕ унăн чылаях типшĕм, сухалĕ юхса пĕтнĕ, шĕвĕрĕлсе кайнă. Куçĕсем çеç ватăлса пĕлмеççĕ, кăшт чалăшрахскерсем, шăтарса ярас пек витĕр курăнса тĕллесе пăхаççĕ. Хĕрарăмĕ те арçын пекех, пирĕнтен сылтăмалла пăхса ларать. Вăл кăкрине илемлетмелли тĕрлĕ япаласем çакса тултарнă. Кăмăллă та çепĕççĕ чăнчăкскер, кулленхи ĕçре хытнă пысăк аллисене чĕркуççи çине хунă. Йăваш куçĕсем ырă ĕмĕтсемпе тулнă, таçта инçете тĕлленĕ.

«Н. В. Никифоров портретĕнче» поэт пуçне кăшт каçăртсарах ларнă хура çÿçлĕ, тăрăхларах çутă питлĕ 15—16 çулсенчи ачана, хăйне пĕрле Чĕмпĕрти шкулта вĕреннĕскерне, ÿкерсе кăтартнă. Хура куç харшийĕсем пысăк та хулăшка, хура куçĕсем тинкерсе пăхаççĕ. Сăмса хĕррисем, вĕри кăмăллă сынăнни пек, çĕкленсе тăраççĕ. Тути ачаш та хулăм, питçăмартисемпе янах айĕ çемçе те тулли, вĕсем пурте тăрăхла пите саврарах сăн кĕртеççĕ.

Виçĕ портретĕнче те автор чăваш çыннисемшĕн характерлă типсене сăнарласа кăтартма тăрăшнă. Хăй тăвакан сăнарсенче вăл чăваш çынни ăс-тăн тĕлĕшпе никамран та катăк мар пулнине, турнăç йĕркине лайăх пĕлнине, ырă чĕреллине, йăвашшине уççа кăтартать. Çав тĕллевпе ĕçленĕрен унăн ÿкерчĕк йĕрĕсем те, киçтĕк сĕревĕсем те хăйне евĕрлĕ çемçе, кăмăллă, черчен.

К. В. Ивановăн Нарспийĕпе Сетнерĕ, пĕтĕмĕшле илсен, идеалла сăнарсем, вĕсем пĕр çитменлĕхсĕр çынсем. Вĕсен шухăшкăмăлĕпе ĕмĕчĕсем хăйсем пурăнакан вăхăтран аякка, тахçан пулас ĕмĕре вĕçнĕ. Çуллă сăрсемпе çырса тунă ÿкерчĕксенчи сăнарсем урăхларах, кунти çынсем — пирĕн ĕмĕрĕн малтанхи çулĕсенче чăннипех пурăннă çынсем. Вĕсем сăнран пăхма та, çипуçĕпе те, пÿ-сийĕпе те Нарспипе тата Сетнерпе танлашмалла чипер мар, шухăш-ĕмĕчĕпе те хăйсем пурăнакан вăхăтри кулленхи тертлĕх картинчен тухаймаççĕ. Шăпах çакă — конкретлă пурнăçри конкретлă типлă çынсене ÿкерни — автора реализмла ĕненмелле çăнарсем тума май парать.

Асăрхаттарас пулать, К. В. Иванов хăй ÿкерекен çынсене çапла конкретлă сăнарлать пулин те, вĕсен пурнăçне нумай енчен нумай тĕрлĕ кăтартса паман, ниçта та клас тĕлĕшпе уйăрса сăнарлани çук.

Аса-илÿсен авторĕсем час-часах К. В. Иванов «картинăсем ÿкерни» çинчен калаççĕ. Картинă тесе художниксем хушшинче сăнран пăхса тунă портретла ÿкерчĕксене мар, пурнăçа сăнаса тĕрлĕрен темăсемпе композицилесе ÿкернĕ произведенисене хаклама хăнăхнă. Пирĕн поэт произведенийĕсем хушшинче ун пек композицилесе тунă пысăк картинăсем тупăнман-ха. Авторсем портретсене картинăсем вырăнне хураççĕ пулас. Портретсем вара поэтăн чăнах та нумай пулнă. К. В. Иванов вырăс халăхĕн культурине ÿстерес ĕçре паллă вырăн йышăннă çынсен портречĕсене тăтăшах ÿкернĕ, унпа пĕрлех Италире Возрождени вăхăтĕнче ĕçленĕ художниксен пултарулăхĕ çинчен каласа пама юратнă. Çав художниксен картинисене вăл копи туса та ÿкернĕ-и, тен? Кописене те ун чухне хăй тĕллĕн картинăсемпе танах пысăка хурса хаклама пултарнă.

Апла пулин те, К. В. Иванов чăн-чăн картинăсем те çырма пултарнине (çырса пăхма пултарнине) ĕненме сăлтав пур. «Нарспи» валли иллюстрацисем вырăнне хурса тунă «Тĕлĕк» тата «Чăваш вăййи» ÿкерчĕксем хăйсене евĕрлĕ картинăсемех пулса тухнă. Сăмах май, çакна та каламалла: К. В. Иванов юратнă А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов тата ытти писательсем час-часах малтан ÿкерчĕксем тунă, кайран çав ÿкерчĕксем тăрăх литературă произведенийĕсем çырнă. Пирĕн поэт та çапла ĕçлеме пултарнă.

И. Я. Яковлев патĕнче вĕреннĕ У. Тимофеева аса илнĕ тăрăх, К. В. Иванов Чĕмпĕрти чăваш шкулĕ çумĕнчи чиркÿ валли «Христос апостолсемпе пĕрле» ятлă турăш-картинă çырнă. Çав турăш сыхланса юлнă-ши, юлманши — паллă мар. Унта художник Христоса чăваш просветителĕ И. Я. Яковлев сăнлĕ тунă-мĕн, пĕр апостолне чăвашсен паллă драматургĕ тата композиторĕ Ф. Павлов сăнлĕ ÿкернĕ. Кунта поэт хăйне те куракансем еннелле çурăмпа çаврăнса тăнă апостол сăнарĕнче ÿкерсе кăтартнă. Кам пĕлет, тен, автор ытти апостолсене те хăй хаклакан пултаруллă çынсен сăнĕсене пăхса ÿкернĕ?

Шкулти пуп çапла ÿкернине хирĕçех пулман-мĕн, вăл Христос чăваш çынни сăнлă пулнине «турă вăл çутçанталăкри кашни япалара пур» (вездесущ) тесе ăнлантарнă. Пирĕн шутпа, пупĕ е питех ăслă çын пулман, е хăй те тĕне ĕненсех çитереймен, е революци вăхăтĕнче шикленсе çитнĕ, е, юлашкинчен, чиркÿ живопиçĕнчи канонсене пĕлсех çитереймен. Çав канонсем тăрăх, Христос сăнне мĕнле ÿкермеллине те татса каланă, çапла каланине пăсса ÿкерме юраман. Пăсакансене чиркÿ хытах хĕсĕрленĕ. Çавăнпа та К. В. Иванов чиркÿ живопиçĕнче йĕркеленсе çитнĕ канонсене пăсни хăюллă ĕç пулнă.

Анчах пире çав хăюллăх мар, автор Христоспа апостолсене чăваш çыннисем сăнлĕ тунин сăлтавĕ интереслентерет. Каларăмăр ĕнтĕ, пирĕн поэт Италире Возрождени вăхăтĕнче ĕçлесе пурăннă Леонардо да Винчи, Рафаэль тата Раççейре 19 ĕмĕрĕн пĕрремĕш çур пайĕ вĕçĕнче пурăннă А. А. Иванов художниксен пултарулăхне тĕпчесе вĕреннĕ, вĕсем çинчен каласа пама юратнă. Çав художниксен пултарулăхĕнче Христос тĕн вĕрентĕвĕнчи турă сăнарлă мар. Вĕсем ăнланнă тăрăх, Христос нумай вĕреннĕ, нумай пĕлекен, халăх пурнăçĕ çинчен вĕçĕмсĕр шухăшлакан çын. Христос мĕн пур инкеке, йывăрлăха хăй çине илсе тÿссе ирттерме хатĕр, мĕн пур хурлăха вăл çынсен телейĕшĕн, вĕсен ирĕклĕхĕшĕн, хăй саракан идейăшăн тÿссе ирттерет, çав идейăна тем пулсан та пăрахмасть. Ăна хăйĕн идейи тĕрĕс пулнине пĕлни, çав идейă кашни çынна тĕрĕс çул кăтартма пултарассине, тĕрĕс япала мĕн пур халăхсем хушшинче сарăлассине ĕненни вăй хушса тăрать. Çапла вара, чаплă художниксен пултарулăхĕнче Христос чиркÿ вĕрентнĕ евĕрлĕ турă мар, хăй тăвакан ĕçе чунĕ-чĕрипе парăннă политикă тата обществă деятелĕ пулса тăрать. Çав деятелĕн вĕрентĕвĕ чуралăхра пурăннă çынсене хавхалантарать, ирĕклĕх çитессе ĕнентерет, чĕрере савăклăх хушать, шанчăка ÿстерет. Пĕтĕм искусствăра тĕн вĕрентĕвĕ пуç пулса тăнă вăхăтра Христос сăнарне çапла майпа туни, гуманистла ăнлантарни, чăннипех прогрессивлă япала пулни çинчен нумай калама кирлĕ те мар.

К. В. Иванов пурăннă вăхăтра тĕн вĕрентĕвĕнчи сăнарсемсĕр те урăх сăнарсем тума май килнĕ ĕнтĕ. Пурнăçа пăхса сăна та картинăсем çыр, темелле. Анчах çăмăллăнах çырма ун чухне чăваш пурнăçĕнчен илсе çырнă картинăсем пулман-ха, чăвашсен изобразительнăй искусстви Октябрьти Аслă революци çĕнтерсен çеç анлăн аталанма пуçланă. Тата çав тискер çулсенче К. В. Ивановăн калас тенине тĕпĕ-йĕрĕпе уççăн калама та май килмен. Чиркÿ живопиçĕнче пĕр хăнăхнă композицие сăрласси вара ансатрах пулнă. Çав живопиçре çветтуйсен сăнĕсене кăшт улăштарсан, кашни çын ăнланмалла сăнарсем тума пулать. Христос вырăнне И. Я. Яковлев пултăр. Хăй вăхăтĕнче чăваш просветительне чăвашсем «чăваш турри» тесех чĕннĕ вĕт, анчах ку вăл — ăна тăван халăх тĕшмĕшле ĕненсе чăннипех турă вырăнне хунинчен мар, вăл тăвакан паха ĕçе пысăка хурса хакланинчен килнĕ. Христосăн вĕренекенĕсем, ăна пулăшаканĕсем пулнă. И. Я. Яковлев та пĕччен ĕçлемен, вăл пăхса ÿстернĕ «чĕпсем» вăл пуçланă ĕçе малалла сарнă, пур çĕрте те тар юхтарса, çанă тавăрса ĕçленĕ. Поэт-художник тăван халăх культури çĕкленсе пынишĕн савăнать, çав культурăпа ĕçлекен çынсене ырлать, вĕсен ĕçне тÿрременĕх турăпа апостолсен ĕçĕпе танлаштарать.

Аса илер-ха тата. Шăпах çав вăхăтра пирĕн поэт М. Ю. Лермонтовăн «Калашников купца çинчен хунă юрра» чăвашла куçарать. М. И. Глинкăн «Иван Сусанин» оперине лартса панă çĕре хутшăнать, спектакль валли декорацисем çырать. Асăннă произведенисенче пире ирĕклĕхшĕн, чăнлăхшăн, этем чыслăхне çÿлте тытассишĕн кĕрешни, пусмăрлăха хирĕç тăни илĕртет. Çав произведенисене поэт революци туйăмĕпе, ăнланăвĕпе вуланă. Вырăссен пĕрремĕш революцийĕ вăхăтĕнчи пăлхава хутшăннăшăн К. В. Иванова шкултан кăларса янă, çавна пулах И. Я. Яковлева хăйне те хытах хĕсĕрленĕ, ăна сăтăрлă çын вырăнне хума пăхнă. Реакци алхаснине пăхмасăрах хăй учительне тÿрременĕх Христоспа танлаштарни вăл — поэт И. Я. Яковлев ĕçне чăннипех ăнланса хаклама пултарнине пĕлтерет. Çакна манмасан, эпир К. В. Ивановăн «Христос апостолсемпе пĕрле» ятлă турăш-картининче нимĕнле мистикă та çуккине, çав картинă ăна ытарлă шухăш калама çеç кирлĕ пулнине чиперех ăнланатпăр.

К. В. Иванов «Иван Сусанин» оперă валли сăрласа тунă декорацисем те упранса юлман. Вĕсене аса илекенсем каласа панă тăрăх тата поэт хăй тунă фотоÿкерчĕк тăрăх çеç хаклама пулать. Ÿкерчĕк çине пăхсан, тÿрех сценă рамине чăваш халăх тĕррипе илемлетни курăнать, çапла вара оперăра каласа пани чăвашсемшĕн ют мар, сывăх пулнине кĕттерсе ĕнентерет, оперăра каланине тĕрĕс ăнланма кирлĕ кăмăл-туйăм çуратать. Çак туйăма хыçалти стена умне çакса янă чăваш ялĕсенчи евĕрлĕ кивĕрех çурт ÿкерчĕкĕсем пушшех çирĕплетеççĕ.

Хăш-пĕр тĕпчевçĕсем «Новый букварь для чуваш с присоединением русской азбуки для совместного обучения чтению и

К. В. Иванов пурăннă çурт. Тирекне поэт хăй лартнă (28 страницăри сулахайри ÿкерчĕк).
Чăваш халăх поэчĕ Яков Ухсай Слакпуçĕнчи шкул ачисем хушшинче (сылтăмри ÿкерчĕк).
Чăваш художникĕ П. Сизов Нарспи çăршывĕнче.
В. Исаев фотоÿкерчĕкĕсем.

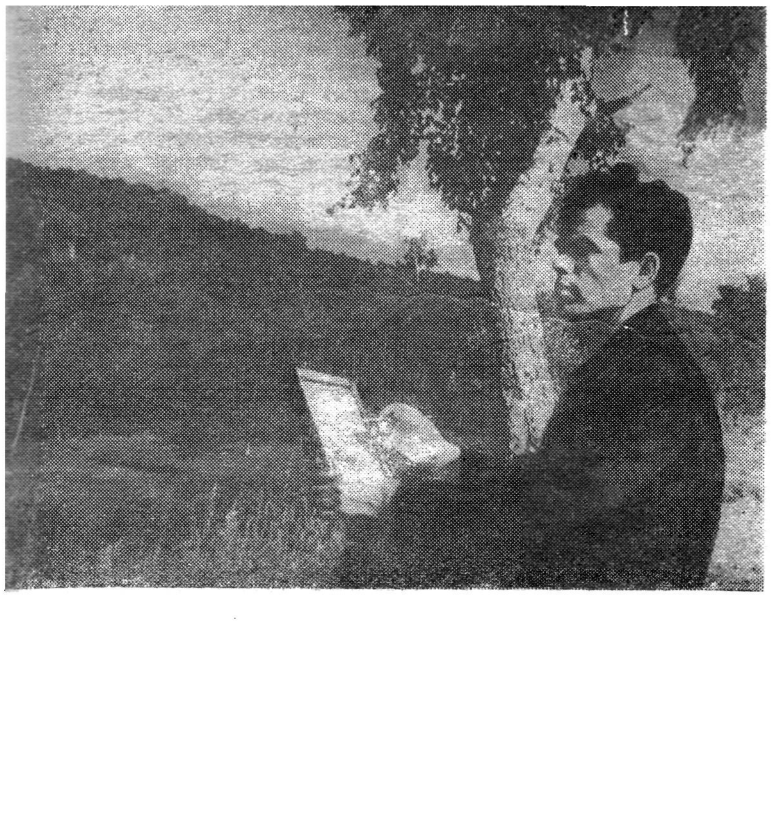

письму» (Чĕмпĕр, 1914 çул) ятлă кĕнекери К. В. Иванов ӳкерчĕкĕсене чăваш графикине пуçласа янă ĕç вырăнне хурса хакласçĕ. Çапла шутлани тĕрĕсех мар пулĕ. Пĕр енчен, чăвашсем хушшинче унччен те кĕнеке ӳкерчĕкĕсем тума пултаракан çынсем пулнă, чăвашла кĕнекесем те пичетлесе кăларман мар. Тепĕр енчен, çав кĕнекери ӳкерчĕксем пачах çĕнĕлле тунă произведенисем пулса тăраççĕ теме те йывăртарах. Ун йышши ӳкерчĕксем вырăс букварĕсенче кашнинчех пулнă (сăмахран, Л. Н. Толстой хресчен ачисем валли çырнă букварьсенче), пирĕн поэт вĕсемпе усă курса ĕçлемесĕр пултарайман тата çапла ĕçлеме кирлĕ пулнă та. Çапла ĕçлени унăн пултарулăхне чакармасть. Букварьти ӳкерчĕксене поэт йăлана кĕнĕ композиципе тунă пулин те, вĕсене «типĕтсе» лартман, кашни ӳкерчĕке хăйне евĕрлĕ, хăйне уйрăм туйăмлă, хăйне уйрăм «сăн-питлĕ» туса кăтартма пултарнă. Кашни япаланах поэт, вырăс букварĕсенчи ӳкерчĕксемпе усă курнипе пĕрлех, сăнран пăхса ӳкерни сисĕнет. Уйрăмах вăл «Ăса», «Хачă», «Йытă», «Михĕ», «Тукмак», «Эрешмен», «Качака» ӳкерчĕксене паха тунă. Качака ӳкерчĕкре выльăхăн çутă çапнă енĕпе тĕксĕм енне чăн-чăн пурнăçри пек кăтартма тăрăшнă (объемная, светотеневая разработка). «Эрешменре» вара уйрăм йĕрсем çук, ăна пĕтĕмпех хура сăрпа сăрласа тухнă. «Тукмаккине» çав япала калăпăшне туймалла «сырса» илекен йĕрсемпе ӳкернĕ. Шурă «Миххе» çинçе йĕрпе çеç палăртнă. «Йытă» кĕлеткине автор пĕр-пĕринпе черетленсе пыракан вăрăм тата кĕске йĕрсемпе калăпланă. Çапла нумай тĕрлĕ ĕçлеме пултарни поэтăн ӳкерес ăсталăхĕ ку вăхăтра ӳссех пынине пĕлтерет, вăл педагогикă уйрăмлăхĕсене лайăх чухланине кăтартать.

Поэтăн кĕнеке илемлетмелли ӳкерчĕксем урăх пурри паллă мар. Аса илекенсем вăл хăй сăввисене хăех иллюстрацилеме ĕмĕтленни çинчен калаççĕ. Çавăн йышши иллюстрацисем, каларăмăр ĕнтĕ, поэт чăнах та тунă. Вĕсем хушшинче çуллă сăрсемпе çырнă «Тĕлĕк», «Чăваш вăйии» тата хăш-пĕр портретла ĕçсем пур. Анчах вĕсене те иллюстрацисем вырăнне çеç хума йывăр, ытларах вĕсем — «уйрăм» произведенисем е вĕсем тăрăх сăвăсем çырмалли хатĕрлев материалĕ пулма пултараççĕ. К. В. Иванов çапла темиçе искусствăра пĕр харăс, вĕсене пĕрлештерсе ĕçлеме пултарни ăна пулас сăнарсене темиçе тĕрлĕ туса пăхма май панă.

Сăвăсенче тата алăпа тунă ӳкерчĕксенче каласа çитерейменнине поэт фотоӳкерчĕксенче кăтартса парать. Унăн фотоӳкерчĕкĕсем— хăйсене евĕрлĕ дневникла материалсем. Анчах вĕсен пахалăхĕ документла тĕрĕслĕхре çеç мар. Вĕсем поэтăн илемлĕх туйăмĕ мĕнле пулнине тата мĕнле майпа аталанса пынине лайăх кăтартса параççĕ. Унăн чылай ĕçĕсене фото-картинăсем вырăнне хурса хакласан та ытлашши пысăк йăнăш пулас çук. Квинтилианпа пĕрле ӳкерĕннĕ фото тăрăх эпир поэтăн эстетикă ăнланăвĕ çинчен каларăмăр.

Пăхма çак фотоӳкерчĕк ансат. Анчах композици тĕлĕшпе кунта поэт чылай тăрăшса ĕçлени сисĕнет. К. В. Иванов хăй сылтăмалла, çутă еннелле пăхса ларнă. Вăл аллине мĕнле тытни пирĕн куçа малтан кантăк еннелле, кайрантарах сылтăмри стена çинче çакăнса тăракан ӳкерчĕксем патне илсе пырать. Стена çине çакса тухнă картинăсенчи çынсем поэт еннелле пăхаççĕ. Çапла вара, эпир поэт сăнĕнчен пуçласа унăн шухăш-кăмăлне, пурнăç пĕлтерĕшне уçса паракан япаласене çавра авăк туса пăхса тухатпăр та каллех поэт сăнĕ патне таврăнатпăр. Ку ĕнтĕ фотоӳкерчĕкре мĕн пурри пĕтĕмпех поэт пурнăçĕпе татăлми çыхăннине кăтартса парать.

Тепĕр фотоӳкерчĕкре поэт хăйĕн кулленхи пурнăçне сăнарласа кăтартнă. Çӳллĕ маччаллă пӳлĕм, пысăк та çутă кантăк. К. В. Иванов хăй кравать çинче ларать. Стена çинче эпир амăшĕн кăранташпа ӳкернĕ портретне куратпăр. Чӳрече янаххи çинче фотонегативсем типĕтмелли станок-подставкă. Сĕтел çине тĕрлĕрен фотоӳкерчĕксем хунă. Урăх нимех те çук. Анчах çакă пĕтĕмпех вилĕлле хытса выртмасть, кашни япалан чунĕ пур пек туйăнать, мĕн пуррине поэт живописçле ӳкерсе кăтартма пултарнă.

Поэт живописçле туйăмпа ĕçлени уйрăмах ушкăнла фотопортретра курăнать. Вăл кунта каллех хăйне Квинтилиан шăллĕпе пĕрле кăтартса ӳкернĕ. Пушă пӳлĕм, аякри стена çинче çеç тумтир тавраш çакăнса тăни курăнать. Сылтăм енче çиелтен тимĕр листапа «чĕркенĕ» кăмака. Тимĕрĕ çуталса тăрать. Икĕ çын сăнĕ тимĕр çинче тĕкĕр çинчи пекех курăнать, тимĕр çути вара вĕсен сăнĕ çине ӳкет. Çапла тунипе вĕсен поэзи туйăмлăхĕ пирĕн умма лайăххăрах тухса тăрать.

Чĕмпĕрти учительсем хатĕрлекен чăваш шкулĕ мĕнлерех пулнине эпир К. В. Иванов тунă фотоӳкерчĕксем тăрăх пăхса пĕлетпĕр. Ун йышши ӳкерчĕксем поэтăн нумай пулнă пулмалла. Вĕсенчен пĕринче поэт хăйне фотоӳкерчĕксен негативĕсене фиксажпа çирĕплетнĕ чухне ĕçленине кăтартнă. Йĕри-тавра курăнакан япаласем тăрăх вăл çав ĕçе кунсеренех туса пынине шанма пулать. Апла пулсан, поэт шкул ĕçне те хутран-ситрен çеç мар, çине тăрсах сăнласа пынă ĕнтĕ.

Пĕр ӳкерчĕкĕнче вăл шкулăн тулаш енне, шкул йĕри-тавралăхне сăнарласа кăтартнă. Поэт ăна таçтан çӳлтен пăхса тунă. Чи малта çăра туратлă йывăççем. Аякра, шалта, кăшт сулахай еннерех, шкул çурчĕ çĕкленсе ларать. Йывăççем хушшипе карта тытса тухнă, вăл аялтан-сулахайран шалалла, кăшт сылтăм еннерех тăсăлса каять, тавралăх анлăшĕпе «тарăнăшне» тĕрĕс туймалли виçе пулса тăрать. Ӳкернĕ вырăн тикĕс мар, кунта йĕри-тавраллах сĕвек тусем, çырма-çатра; вĕсем тахçан хытса ларнă шыв хумĕсем пек авăнса пыраççĕ. Çапла авăнса пынине сăнаса ӳкерни фотоӳкерчĕке поэзи туйăмлă произведени туса хурать.

К. В. Иванов пултарулăхĕн тепĕр енне — йывăçран касса тĕрлĕрен хитре япаласем тума пултарнине — «Мастерскойра» ятлă ӳкерчĕкре тĕпчесе пĕлме пулать. Кунта поэт хăйне ӳкерсе кăтартман, анчах вăл çакăнта вĕрентнине пурте пĕлеççĕ. Сылтăм енче пысăк кантăксем, маччана каçхи вăхăтра ĕçлеме краççын çунтарса çутатмалли пысăк лампăсем çакса тухнă. Вăрăм пӳлĕм вĕçĕнче — çӳллĕ кăмака, сылтăмарах— тепĕр пӳлĕме тухмалли алăк. Станоксем умне тăрса тухнă ачасем йывăç савалаççĕ, чутлаççĕ, якатаççĕ. Хăшĕ-пĕрисем чечек лартмалли ещĕксем, кĕнеке хумалли çӳлĕксем тунине уйăрса илме пулать.

Çакна чăнласах шутласа тунăши е ку сарăмсăр пулса тухнăши—халĕ калама йывăр, тен, кун çинчен сăмах тапратни те вырăнсăр пулĕ, анчах çак ӳкерчĕк Испани халăхĕн чаплă художникĕ Веласкес ӳкернĕ «Пряхи» картинă композицине аса илтерет. Асăннă картинăра художник, тĕнчери искусствă историйĕнче пуçласа хура ĕçе тăвакан çынсене чăннипех юратса сăнарланă, вĕсене тӳрремĕнех корольпе, турăпа танлаштарнă, çав танлаштарура ĕç çыннисем пысăка хурса хаклама тивĕçлĕ çынсем пулнине ĕненмелле кăтартса пама пултарнă. Испани художникĕ ĕçлев этем пурнăçне илем кӳрекен паха япала пулни çинчен каланă. Пирĕн поэт ӳкерчĕкне курнă чухне те шăпах çавăн йышши шухăшсем çуралаççĕ.

Ачасем савăнса ĕçленине, çын тăвакан ĕç çынсен пурнăçне телей кӳнине поэт тата тепĕр ӳкерчĕкре те кăтартса панă. Шкул кил-картийĕ. Аякра темиçе çурт. Вĕсем темĕн çӳллĕш купаланă вутă шаршанĕсем хыçне пытаннă. Малта — пилĕк лав, вутă тиесе килнĕскерсем. Юпа йĕри-тавра чупса ярăнмалли ярăнчăк, çынсем ĕçленĕ вăхăтра пушанса юлнăскер. Поэт ĕçлекен çынсене пысăккăн туса кăтартман, анчах вĕсен кăмăл-туйăмĕ пĕтĕмпех çав вĕри ĕçре пулнине эпир аванах туятпăр.

«Симфони оркестрĕ» фотоӳкерчĕке поэт чăннипех поэзилле туйăмпа тунă. Ялти пек чухăн та тĕрлĕрен тумтир тăхăннă арçын ачасем. Вĕсем пысăк пӳлĕмре тăрса ӳкерĕннĕ. Çӳлте чаплă люстрă, театрти пекех. Анчах чаплă пӳлĕмре ачасен чухăн тумĕ вăтанмалла курăнмасть, искусствă ĕçне парăннă çынсен хавасăхĕ вĕсен чухăнлăхĕ çинчен пĕтĕмпех мантарса ярать. Халь çеç репетици пĕтнĕ пулас та, Ф. Павлов, чăваш композиторĕ, пирĕн еннелле çаврăнса тăнă. Вăл ачасен ушкăнĕнче, варринче тăрать. Пуçне кăшт чалăштарнă, оркестрти кашни инструмент мĕнле янăранине халь те итлеме пăрахман тейĕн. Сылтăм аллинче унăн сĕрмекупăс, ăна вăл хăй çумне пăчăртанă. Сĕркĕчне аялалла уснă, халь çеç вĕриленсе ĕçленĕ хыççăн пат татса калама чарăнни сисĕнет. Ӳкерчĕке пăхсан, пирĕн поэтпа композитор чăннипех оперă çырма хатĕрлечнине, çав оперăна çырма вĕсен пултарулăхĕ çителĕклех пулнине ĕненме пулать.

Юлашкинчен çакна каламалла: К. В. Иванов тунă ӳкерчĕксене халлĕхе пĕтĕмпех пухса çитермен-ха. Анчах эпир пĕлекен ӳкерчĕксем тăрăх та унăн ӳкерес таланчĕ пысăк пулни курăнать. Аслă поэт халăхсен культурине лайăх пĕлнĕ, чи паллă художниксен пултарулăхне тĕпченĕ, вĕсен гуманистла идейисемпе хавхаланнă, ирĕклĕхпе телей çинчен калакан произведенисене вырăссен пĕрремĕш революцийĕпе çыхăнтарнă, çав произведенисемпе революци ĕçĕнче усă курма тăрăшнă, вĕсене революци туйăмĕпе йышăнса ăнлантарнă.

А. ГРИГОРЬЕВ,
искусствовед.

Илпек Микулайĕ тесен, пирĕн вулакан, темшĕн-çке, тӳрех унăн «Хура çăкăр» романне аса илет. Ĕмĕрĕнче вăл урăх пĕр произведени те çырман тейĕн. Анчах Илпек Микулайĕ «Хура çăкăр» авторĕ кăна мар, повеçĕсем те, калавĕсем те, очеркĕсем те пайтах унăн. Чăваш литературине вăл «Ирина» повеçĕпе, «Шипкă таврашĕнче» очеркĕпе килсе кĕчĕ тесен те йăнăш пулмасть пулĕ, мĕншĕн тесен ку пысăках мар произведенисем пирĕн литературăна пултарулăх тĕлĕшĕнчен мĕнлерех писатель килсе кĕнине çеç мар, унăн литературăри пуласлăхне те темиçе çул малтан кăтартса пачĕç. Асăннă произведенисем пичетленсе тухрĕç те, пирĕн куçа тӳрех ытти писательсенчен пачах уйрăм почеркла писатель курăнса кайрĕ. Чимĕр-ха, ку авторăн çутçанталăк пӳрни пур, куçĕ пит çивчĕ, витĕр курать, çын чунĕ-чĕрине аван чухлать иккен, пăхăр-ха эсир ăна, кунтан пулатех, тесе те савăннăччĕ эпир çав произведенисем çутă кун курнă çулсенче. Ашшĕ-амăш ăна чĕлхе енчен те кӳрентермен. Енчĕкĕ ун ахах тамерчен йышши сăмах тĕлĕшĕнчен пуянни те çавăн чухнех палăрнăчĕ. Çапларах килсе кĕнĕччĕ пирĕн тăван литературăна Шăмăрша районĕнчи Виç пӳрт Шăмăршăра çуралса ӳснĕ Илпек Микулайĕ.

Совет Çарĕнче салтакран майора çити ӳснĕ писатель пурнăç тутимасине лайăх чухлани унăн творчествăллă ĕçĕнче каярахпа тата уççăнрах курăнчĕ. Тăван çĕршыва... Аслă вăрçинче те хура-шурне пайтах курнă вăл, икĕ орден, тăватă медаль илме тивĕçлĕ пулнă. Медальсенчен пĕри Болгари медалĕ. Аслă вăрçă хирĕнчи кунсене, фашизма çĕнтернĕ совет салтакĕн паттăрлăхĕпе моралĕ сăн-сăпатне каярахпа вăл «Эпир — совет салтакĕсем» тата «Тăвата кун» кĕнекесенче сăнласа кăтартрĕ. Асăннă кĕнекесем пире Илпек Микулайĕн литературăри ăсталăхĕ çĕкленсе пынине кăтартса пачĕç. Тавракурăмĕ анлăлансах пыни те çак кĕнекесенчех курăнчĕ.

Ку кĕнекесене çырнă çулсенче Илпек Микулайĕ профессионал писатель марччĕ-ха. Чăваш кĕнеки кăларнă çĕрте илемлĕ литературăпа ача-пăча литературин аслă редакторĕнче ĕçлетчĕ. Редактор тенĕрен, ку ĕçре вăл пĕтĕмĕшле фронтра дивизи хаçачĕн редакторĕнче ĕçленине те шута илсен ултă çул ытла ĕçлет. Тӳрех калмалла, сахал мар çырнă пулин те вăрçă хыççăнхи çич-сакăр çул Илпек Микулайĕшĕн литературăри пысăк ĕçсем тума хатĕрленнĕ çулсем пулчĕç. Çак çулсенче вăл ... юратнă Н. В. Гоголĕн «Вилĕ чунсем» поэмин сыпăкĕсене чăвашла куçарса пăхать, И. Франко, А. П. Чехов калавĕсем те илĕртеççĕ ... вăл вĕсене чăвашла куçарать, редакцилес тата куçарас тĕлĕшпе тĕленĕ хушăрах çĕнĕ произведени валли материал пухать.

Çапла ĕнтĕ «Хура çăкăр» романăн планĕ çуралать. Пĕрремĕш ... некин планĕ. Вара вăл, хатĕрленсе çитнĕ хыççăн, кунне-çĕрне пĕлмесĕр тенĕ пек, пусăрăнсах ĕçлеме тытăнать. Таврара мĕн пуррине маннăпа пĕрех ĕçлет, мĕншĕн тесен ун куçĕ умĕнче пĕрмай—Утламиш ялĕ, унăн çыннисем. Вун тăххăр... ĕмĕр вĕçленнĕ вăхăталли чăваш ялне уççăн курăнмалла сăнласа кăтартма çăмăл мар. Вăл вăхăтри çынсен пурнăçне, кĕрешевне, ... сене пĕр хăйсене çеç тивĕç ... рактерĕсем таран кăтартса ... ла. Çак ĕçе тума пĕлӳ те ... та, чăн-чăн художник вăйĕ-...